

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 15, Issue: 100th Anniversary of the Republic Special Issue, October 2023

www.historystudies.net

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİNDE KRİZ: PANTURANİZM

*Crisis in Relations With the Republic of Turkey and the United States:
Panturanism*

Dr. Sinan KIYANÇ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

sinankiyanc@gmail.com

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 15.08.2023
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 06.10.2023
DOI Number : 10.9737/historystudies.1343399

Atıf – Citation:

Sinan Kıyanç, "Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinde Kriz: Panturanizm" *History Studies*, 15/Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı, Ekim 2023, s.155-174.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİNDE KRİZ: PANTURANİZM

*Crisis in Relations With the Republic of Turkey and the United States:
Panturanism*

Sinan Kıyaç*

Öz

Bu çalışmada ABD'nin Panturanizm'e bakışı ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında dünyadaki Pan hareketlerinin bir yansıması olarak ortaya atılan Panturanizm-Turancılık, Osmanlı Devleti nezdinde kabul görmüştür. Turan ırkının bir araya getirilmesini amaçlayan Panturanizm, İngiltere tarafından Millî Mücadele karşıtlığı için propaganda malzemesi yapılmıştır. ABD'de Türk karşıtlığı üzerinden şekillenen Panturanizm, Ermeni ve Yunan lobilerinin etkisi ile kamuoyunda geniş yer tutmuştur. Millî Mücadele'nin hemen başında Amerikan kamuoyunda Mustafa Kemal Paşa'nın bu olgu üzerinden hareket ettiği iddiaları, Millî Mücadele'ye karşı propaganda faaliyetlerinin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Millî Mücadele'nin askeri alanın yanı sıra propagandalara karşı da mücadelesinin bir örneği de Panturanizm hakkında yaşananlardır. Cumhuriyetin ilanının hemen başına kadar varlığını koruyan Panturanizm algısı, yeni devletin bu fikirde olmadığı yönünde açıklamaları ile Amerikan kamuoyunda bu konuda yayınlar nedeniyle gündemden düşmüştür.

Çalışmada tarih sınırlandırılmasına gidilerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar olan kısım ele alınmaktadır. Panturanizm'in Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti aleyhinde nasıl bir propaganda malzemesi olarak kullanıldığı, iki ülke ilişkilerine nasıl etki ettiği ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu propagandaya karşı nasıl mücadele ettiği sorularına arşiv kaynakları ve birinci el kaynaklar başta olmak üzere araştırma eserlerinden elde edilen bilgi ve bulgularla cevap verilmektedir. Bir propaganda malzemesi olarak kullanılan ve Amerikan kamuoyunda yer alan Panturanizm'in ülkedeki Türk aleyhtarlığını güçlendiren unsurlardan birisi olduğu bu durumun da iki ülke ilişkilerinde olumsuz bir etkiye neden olduğu savunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Panturanizm, Millî Mücadele, Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Propaganda.

Abstract

In this study, the view of the USA on Panturanism (Panturanian) is discussed. Panturanism-Turanism, which was put forward as a reflection of the Pan movements in the world in the last years of the Ottoman Empire, was accepted by the state. Panturanism, which aimed to bring the Turan race together, became a propaganda material for the opposition of the National Struggle by England. Panturanism, which was shaped by anti-Turkish sentiment in the USA, had a wide place in the public opinion with the influence of Armenian and Greek lobbies. The claims that Mustafa Kemal Pasha acted on this fact in the American public at the very beginning of the National Struggle shows how effective the propaganda activities were against the National Struggle. An example of the National Struggle's struggle against propaganda as well as the military field is what happened about Panturanism. The perception of Panturanism, which existed until the very beginning of the proclamation of the Republic, fell off the agenda due to the statements of the new state that it did not agree with this idea, and publications on this subject in the American public.

In the study, by limiting the date, the part up to the first years of the Republic of Turkey is discussed. The questions of how Panturanism was used as a propaganda material against the National Struggle and the Republic of Turkey, how it shaped the relations between the two countries and how Mustafa Kemal Pasha struggled against this propaganda were answered with information and findings obtained from research works, especially archival sources and primary sources. answer is given. It is argued that Panturanism, which is used as a propaganda material and is included in the American public opinion, is one of the factors that strengthens the anti-Turkish sentiment in the country, and this situation has a negative effect on the relations between the two countries.

Keywords: Panturanism, National Struggle, Republic of Turkey, United States of America, Propaganda.

* Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla /TÜRKİYE, sinankiyanc@gmail.com ORCID: 0000-0001-6309-5703

Giriş

ABD Birinci Dünya Savaşı öncesinde yürüttüğü muhteşem yalnızlık politikasını savaşın ilk yıllarında da devam ettirmişti. Yeni kıta Amerika, eski kıtada Avrupa'da yaşanan gelişmelere uzak kalmaya çalışmıştı. Bu nedenle eski kıta ile yeni kıta arasında ilişkiler büyük oranda ekonomi temelli yürütülmüştür. Ekonomi ilişkilerinin yanı sıra Amerikalı misyonerler dünyanın birçok ülkesinde misyonerlik faaliyetlerini genişletmekteydi. Bu kapsamda Osmanlı Devleti topraklarında birçok misyonerlik okul ve hastaneleri kurulmuştur. Amerikalı misyonerlerin güçlü ağları, Osmanlı Devleti topraklarında etkili istihbarat yapılanmasına neden olmuştu. Bu topraklarda yaşayan gayrimüslim halk ile kısa sürede ilişki kuran misyonerler ilerleyen yıllarda yaşanacak sorunlara da ortam hazırlamışlardır. Ermeni toplumu ile kurulan yakın ilişkiler ABD'ye birçok Ermeni'nin göç etmesine neden olmuştu.¹

ABD'nin Ermenilere ilgisi ve bu ülkeye yapılan göç ülkede Ermeni lobisinin oluşmasını sağlamıştı. ABD, 7 Mayıs 1915 tarihinde Almanya'nın Lusitania gemisini batırması ve Alman Dışişleri Bakanı Zimmermann'ın Meksika Başbakanı'na gönderdiği mektup büyük tepkilere neden olmuştu. Zimmermann mektubunda ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi durumunda Meksika'nın müttefik olarak savaşa girmesi durumunda ABD ile Meksika arasında tartışmalara neden olan toprakları vaat etmişti. Telgrafın şifresinin İngiltere istihbaratı tarafından çözülmesi ve basında yer alması ABD Hükümeti'nin savaş karşıtı direnci kırılmıştı. ABD, 6 Nisan 1915 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmişti. Ermeni ve Yunan kökenli Amerikalılar, ABD'nin Osmanlı Devleti'ne de savaş ilan etmesini istiyorlardı. Bu nedenle Ermeni ve Yunan lobileri kendilerini destekleyen politikacılarla ABD Hükümeti'ne baskı yapmışlardı. Baskıya rağmen ABD Hükümeti daha fazla cephede savaşmaktan yana olmadığından Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemişti.²

ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi eski kıtanın meselelerine de taraf olması anlamına geliyordu. Savaş sonrasında yeni dünya düzeninde İngiltere, ABD'yi kendi çıkarlarına göre yönlendirmeye çalışmıştı. Bu nedenle savaş sonrasında ABD'nin aldığı kararlarda İngiltere'nin etkisi görülmektedir. ABD muhteşem yalnızlığına devam etmek yerine bir süre yeni dünya düzeninde etkin rol oynamaya çalışmıştı. Paris'te yeni dünya düzeninin görüşüldüğü günlerde masaya getirilen önemli konulardan birisi de Osmanlı Devleti'nin durumuydu. Osmanlı Devleti'nin kaderinin şekillendiği günlerde ABD, Panturanizm/Turancılık ile tanışmıştı. Ermeni ve Yunan lobileri ile İngiltere'nin etkisi altında tanıştığı Panturanizm'e karşısında tavır takınmıştı. Bu nedenle Anadolu topraklarında başlayan Millî Mücadele'yi Turancı olarak nitelemişti. Birinci Dünya Savaşı sonrasında büyük umutlarla başladığı yeni dünya düzenini tamamlamadan kamuoyu baskısı nedeniyle muhteşem yalnızlığına geri dönmüştü. ABD'nin dönüşü sonrasında da Türk karşıtlığı etkisini gittikçe artırmış, ülke kamuoyunda Panturanizm kapsamında Millî Mücadele karşıtı yayınlar yer almıştı. Bu tutum Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı sonrasında da devam etmiştir.

Araştırmada Panturanizm'in ABD'de Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti karşıtı propaganda olarak kullanıldığı ve bu durumun iki ülke diplomatik ilişkilerinin başlamasına engel olduğu savunulmaktadır. Bu kapsamda ABD'de Panturanizm'in nasıl anlaşıldığı, ABD ile Türkiye Cumhuriyeti ilişkilerinin gelişmesinde nasıl engel olduğu, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu

¹ Osmanlı Devleti'nden ABD'ye göç edenlerin yüzde beşten daha azı Türk ve Müslüman'dı. 1914 yılına kadar Osmanlı Devleti'nden 40.000 Ermeni ABD'ye göç etmişti. Kadir Kasalak, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 55, 2014, s. 111.

² Hulusi Akar, *Harbord Askeri Heyeti Raporu Gerçekleri Araştırmakla Görevlendirilen Amerikan Askeri Heyetinin Çalışmaları ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 8-9; Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, s. 8.; Fahir Armaoğlu, "Atatürk Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 282.

propaganda ile mücadelesi gibi sorulara birinci el kaynaklar başta olmak üzere araştırma eserlerinden elde edilen bilgi ve bulgular ile cevap verilmektedir.

1. Panturanizm-Turancılık Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yayılımı

Fransız İhtilali neticesinde Milliyetçilik fikri 19. yy Napolyon Savaşları ile Avrupa'ya yayılmıştı. Bu kapsamda ortaya çıkan *Pan* hareketler, coğrafi, dilsel, ırksal veya dinsel ortaklık olarak halkları birleştirmeyi amaçlamıştır.³ Bu kapsamda Panturanizm (Turancılık) ve Pantürkçülük kavramları ortaya çıkmıştır. Panturanizm ile Pantürkçülük iki farklı kavramdır. Pantürkçülük sadece Türk toplulukları bir araya getirmeyi amaçladığından ötürü, Panturanizm'den kapsam olarak ayrılmaktadır. Amerikan kamuoyunda bu ayırım yerine iki kavramda aynı amaç ile kullanılmıştır. Bu kavramları popüler eden ilk isim Macar gezgin ve oryantalist *Arminius Herman Vambery*'dir. Vambery daha sonraki yıllar Pantürkizm'i bir düşünce olarak değerlendirmiş ve mitolojik bir efsane olarak tanımlamıştır.⁴

Osmanlı Devleti'nde Panturanizm fikri 19. yy başından itibaren görülmeye başlanmıştır. Gerek bilimsel çalışmalar gerekse edebiyat alanında verilen örneklerde bu fikrin izleri görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nde Panturanizm'in bir politika halini alması Balkan Savaşları (1912-1913) sonrasında görülmektedir. II. Meşrutiyet'in getirdiği havada hâkim olan Osmanlılık fikri Genç Türkler arasında da ağırlığını göstermiştir. Böylece egemenlik altında tuttuğu hem Müslüman nüfusu hem de çok milletli yapısını korumaya çalışmıştır. Osmanlılık fikrinin geniş bir kesim tarafından desteklenmesine karşın II. Meşrutiyet (1908) sonrasında Osmanlı Devleti'nde yeni fikirler görülmeye başlanmıştır. Bunlardan birisi de Panturanizm'dir.⁵

Balkan Savaşları (1912-1913), Osmanlı Devleti için sadece bir toprak kaybı değil aynı zamanda politika bir hezimetti. Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmesi, Yunanistan'ın Makedonya topraklarını işgali ve neredeyse İstanbul önlerine kadar gelen Balkan devletleri karşısında alınan yenilgi sadece askeri bir başarısızlık değil aynı zamanda o güne kadar yürütülen Osmanlılık fikrinin de sonu olmuştur. Böylece Osmanlı Devleti'nde varlığını gösteren ve her geçen gün güçlenen Panturizm ve Pantürkçülük politik bir unsur haline gelmiştir.⁶

Panturanizm politik bir unsur olarak ilk olarak Çarlık Rusya'da ortaya çıkmıştır. Panturanizm, Çarlık Rusya'nın yönetimi altındaki Türk toplulukları Ruslaştırma politikalarına bir tepki olarak ortaya çıkmış ve geniş bir kesim tarafından benimsenmişti. Tatarlar, Çarlık Rusya yönetiminin tutumu karşısında bu fikrin önderi olmuştur. Öncü isim olan İsmail Gaspıralı, Çarlık Rusya'nın baskıcı yönetimi altında Tatarlar arasında dil reformu yapmaya çalışmıştır. Gaspıralı, Türkiye önderliğinde Rusya'da bulunan Türk toplulukları bir araya toplamayı amaçlamıştır.⁷ Panturanizm'in Çarlık Rusya topraklarında yayılımı karşısında Çarlık Rusya yönetiminin tepkisi gecikmedi. Basına getirilen sansür ve Türk aydınların sürgüne gönderilmesi bunun bir göstergesiydi. Bazı aydınlar bu baskı karşısında Osmanlı Devleti'ne gelmişlerdi. Bu isimler Osmanlı Devleti'nde Panturanizm fikrinin yayılmasında önemli rol üstlenmişlerdir.⁸ Zeki Velidi Togan Panislamizm Orta Asya topraklarında nasıl yorumlandığını şöyle belirtmiştir:

“Türkistan'da avam ancak Osmanlı Halifesini bilir. O da Türkiye Sultanı'dır. Türkiye Türklerinin Türkçe konuştuğunun farkında değildir. Münevverler bilir bunu bilir ama, kültür birliğimizden habersizdirler. Diğer taraftan Ruslar Panislamizm ile Pantürkizm'i o kadar menfur bir şey olarak

³ Nizam Önen, *İki Turan Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 16-17.

⁴ Jacob M. Landau, *Panturkizm*, Sarmal Yayınları, İstanbul 1999, s. 10-11.

⁵ Lothrop Stoddard, *1914-1921-I. Cihan Harbi Sonrasında İslâm Alemi-Bir Medeniyet Sorgusu ve Arayışı*, Çev: Ali Rıza Seyfi, Kaknüs Yayınevi, İstanbul 2002, s. 19-20; Andre Malraux, *Altenburg'un Ceviz Ağaçları*, Çev: Tahsin Yücel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 35; Ahmet Karacavuş, “XX. Yüzyıl Başlarında Türk ve Yabancı Algısında Pan-Türkist ve/veya Pan-Turanist Coğrafya ve Turan Halkları-II”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 15, S. 1, 2015, s. 62.

⁶ Toynbee, *age.*, 1917, s. 6-7.

⁷ *Age.*, s. 20-21.

⁸ *Age.*, s. 24-25.

gösteriyorlar ki Ruslar'la iş gören insanlar bu mefkûrelerden uzak durmak lüzumunu hissediyorlar. Hiç unutulmamak icap eden diğer bir huşu da Türk halkının ancak kendi dertleriyle meşgul olmaları, Türk siyasi vahdeti mes'elelerini hiç işitmemiş olmalarıdır. Bu fikri hacılar bile bilmez. Bilen varsa İstanbul'da tahsil görüp gelen birkaç talebeden ve 'Türk Yurdu' okuyucularından ibarettir, başka hiç kimse yoktur. Burada herkes Türkistancıdır, Hazar Denizi'nin güneyinde İranlı, kuzeyinde Rus ahalinin kesafetine dair dair istatistik malumatı olan adamlar Türkiye ve Türkistan'ın müşterek siyasi davası olacağını düşünmezler bile. Aradaki münasebetin ancak İslamiyet ve Türk kültürü esasında inkişaf ettirileceği yolunda propaganda yapabilir. Buna vaziyet müsaittir. Her Türkmen, Özbek ve Kazak, 'Kuvveti varsa Türk gelsin, bizi alsın' der; Panislamizm ve Pantürkizm'den kaçınır görünen münevver Ruslar'ın bu işin mümkün olmasına, inanmaları yüzünden korktuğunu görünce, bu fikre inandığından, Ruslar'ın kendisine karşı münasebetinin sertleşeceğini görür. Yoksa Türkler'in vahdetini istemiyen münevver ortada yoktur. 'Hayal peşinden koşup Rus'u boşuna kızdırmayalım'der, yahut da sadece gafildir.'"⁹

Sovyet Rusya'daki iç savaş (1918-1921) sonrasında Kızıl Ordu yönünü Orta Asya topraklarına çevirmişti. Bolşevik General Mihail Frunze komutasındaki ordu Orta Asya topraklarını Sovyet egemenliğine katması bölgenin kaderini yeniden şekillendirmişti. Türkistan'da işgaller karşısında ortaya çıkan direnç yeterli olamayınca SSCB Halk Komiserleri Kurulu Başkanı Vladimir İlyic Lenin, General Frunze başkanlığındaki Türkistan Komisyonu'na 13 Haziran 1920 tarihli talimatında "*Türkistan'ın kabile cumhuriyetlerine bölünmesini*" istemişti. Lenin'in bu politikası daha sonra yerine geçen Josef Stalin tarafından da sıkı bir şekilde benimsenmişti. Türkistan topraklarının bir arada bulunmasını kendileri için riskli gören Stalin ve dolayısıyla Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi 20 Mart 1924 tarihinde aldığı kararla Türkistan topraklarını parçalama kararı almıştı. Bu karar kapsamında Özbekistan ve Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan Sovyet Cumhuriyetleri kurulmuştu.¹⁰ Zekeriya Sertel'in belirttiği gibi Sovyet Rusya'da milliyetçilik yasaklanmıştı. Rusça egemen dil olarak kullanılırken, yerel diller kırsal kesimlere sıkışıp kalmıştı. Tarih kitaplarında bile Rusya tarihi geniş bir şekilde anlatılırken o ülkenin tarihi neredeyse yok sayılmıştı. Türkiye'nin bölgedeki topluluklarla bağlantısının koparılma politikası Çarlık Rusya'dan Sovyet Rusya'ya aynen geçmişti. Sovyet Rusya bölge toplulukları ile Türkiye'nin ilişkilerini neredeyse sonlandırmıştı. Bunun için en dikkat çekici adım ise Kiril alfabesinin benimsetilmesi idi. Kiril alfabesi ile yapılan yayınlar Türkiye'ye "*komünist yayın*" olduğu gerekçesiyle sokulmamıştı. Böylece Soğuk Savaş yıllarında iletişim neredeyse yok denebilecek seviyede idi.¹¹

İngiltere'de Panturanizm iki farklı şekilde değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki Hindistan sömürgesinin güvenliği için Orta Asya'da yaşanan düzen ve Osmanlı Devleti'nin güçlenmesidir. İngiltere'nin Çarlık Rusya ile Hindistan üzerindeki güç kavgası 1907 yılında iki ülke arasındaki anlaşma ile sona ermişti. Çar yönetiminin 1917 yılında çöküşü sonrasında İngiltere'nin bölgeye ilgisi yeniden artmıştır. Bu dönemde bağımsız Türk devletlerinin ortaya çıkışı İngiltere'nin kaygılarını artırmıştır. Hindistan sömürgesinin güvenliği için Panturanizm'in bu ülkeler üzerindeki etkisi incelenmiştir.¹² İngiltere'de Panturanizm, Birinci Dünya Savaşı yıllarında ele alınmaya başlanmıştır. İngiltere arşivinde (Intelligence Bureau, Department of Information) bu dönemi aydınlatacak önemli eserler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Tekin Alp tarafından kaleme alınan *The Turkish and Pan-Turkish Ideal* isimli eserdir.¹³ Bu eserin yanı sıra Arnold Toynbee

⁹ Zeki Velidi Togan, *Hatıralar Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Milli Varlık ve Kültür Mücadeleleri*, Hikmet Gazetecilik. İstanbul 1969, s. 386-389.

¹⁰ Baymirza Hayit, *Sovyetlerde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri*, Türk Dünyası Araştırması Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 192-209.

¹¹ Zekeriya Sertel, *Olduğu Gibi Rus Biçimi Sosyalizm*, İletişim Yayınları, Yay. Haz: Mesude Gülcüoğlu, İstanbul 1993, s. 47, 59.

¹² Önen, *age.*, s.36-37.

¹³ Asıl adı Moiz Kohen olan Tekin Alp veya Munis Tekinalp tarafından 1914 yılında "Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler" adındaki en dikkat çeken eserini kaleme almıştır. Eserler Türkçülük konusunu da ele alan Tekin Alp, Türkleri harekete geçirecek onlarla beraber çalışmanın gerekliliğini belirtmiştir. Almanya Genel Kurmay tarafından "Turkismus und Panturkimus" adıyla yayınlanan eser 1915 yılında İngiltere gizli servisi tarafından "The Rise of the

tarafından 1917 tarihinde kaleme alınan “*Report on the Pan-Turanian Movement*” isimli eserde Panturanizm tanımlarken, İngiltere’ye etkileri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanları A. James Balfour ve Lord Curzon üzerinde son derece etkili olan Arnold Toynbee Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi İstihbarat Bürosu adına kaleme aldığı eserde, İngiltere’nin benimseyeceği politikalar konusunda öneriler ortaya koymuştur. Eserde Panturanizm ve Pantürkçülük’ün İngiltere çıkarlarına aykırı olduğu belirtilmektedir. Rusya’da yaşanacak bir parçalanmanın Osmanlı Devleti’nin yeniden güç kazanmasına fırsat sunacağını belirtildiği eserde bu durumun İngiltere’nin Hindistan üzerindeki egemenliğini tehlikeye düşüreceğinin altı çizilmiştir.¹⁴

İngiltere, Kafkas İslam Ordusu’nun 15 Eylül 1918 tarihinde Bakü’ye girmesinden derin endişe duymuştu. Ülke kamuoyunda Enver Paşa’nın Hindistan’a gideceği yönünde haberler yapılmıştı.¹⁵ Bunun üzerine İngiltere Panturanizm’i önleyici politikalar arayışına girmişti. Panturanizm’in hayata geçirilmemesi için Arnold Toynbee, Kürtlerin bir kısmının ve Ermenilerin etkin olacağını önermişti. 1915 yılındaki Sevk ve İskân Kanunu’nun Panturanizm’in hedeflerini gerçekleştirmeyi hedeflediğini iddia eden İngiltere, Ermenilerin desteklenmesinin bu aşamada önemli bir unsur olduğunu görmüştür. İngiltere’nin Washington Büyükelçiliğinden 26 Ağustos 1919 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen telgrafta ABD’nin Türkiye’deki Ermenileri desteklemesi istenmiştir. Telgrafta Osmanlı Devleti’nde halen Pantürkçülerin olduğu ve Orta Asya’da bu fikir doğrultusunda faaliyet yürütüldüğü iddia edilirken, Ermenilerin bu aşamada stratejik bir noktada yer aldığını üzerinde durulmuştur. Bu nedenler Panturanizm’i engellemek için İngiltere’nin desteklediği Ermenilerin ABD tarafından da desteklenmesi gerektiği istenmiştir. İngiltere için Rusya’da yaşanan Bolşevik İhtilali sonrasında Kafkaslardaki durum ele alınmıştı. İngiltere’ye göre Almanya’nın ilerlemesinden daha tehlikeli olan Pantürkçülüktü.¹⁶

2. ABD’nin Panturanizm ile Tanışması

ABD’de Panturanizm’i kapsamlı olarak ele alan isim T. Lothrop Stoddard’dır. The American Political Science Review dergisi Şubat 1917’de yayınlanan “*Pan-Turanism*” isimli makalesinde Stoddard, Panturanizm’i Avrupa’da her geçen gün artan milliyetçilik fikirlerinin bir parçası olarak değerlendirmiştir.¹⁷ Genç Türklerin de Avrupa’da artan milliyetçilikten etkilenerek, Panturanizm fikrini benimsediklerini belirtmiştir. Stoddard, Macarlardan, Finlandiya’ya, Osmanlı Devleti’nden Sibiryaya’ya kadar Turan ırklarının yaşadığını ve bu ırkların dillerinin benzer olduğunu bu nedenle; Atilla’nın Hun İmparatorluğu, Cengiz’in Moğol İmparatorluğu, Osmanlı Devleti gibi askeri yönden güçlü bir devletin ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir. Kendisi de bir *Ku Klux Klan* üyesi olan ve *beyaz üstünlüğünü* savunan Stoddard, Panturanizm’i tarihsel, kültürel temelleri ile ele almıştır.¹⁸ Stoddard, 1921 yılında Panturanizm’i bir kez daha ele almıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ve Osmanlı Devleti’nin savaşı kaybedenler arasında yer alması yeni değerlendirmeye etki etmiştir. Panturanizm kapsamında

Turks-The Pan Turanian Movement” adıyla İngilizce yayınlanmıştır. Osmanlı coğrafyasında görev alan İngiliz subaylarının okumak zorunda olduğu eser hakkında İngiltere Başbakanı W. Churchill, Birinci Dünya Savaşı’nı kaleme aldığı eserde bu eser hakkında Türkiye’nin durumu hakkında yegâne kaynak yorumunu yapmıştır. Murat Kılıç, “Tekinalp (1883-1961)”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/tekinalp-1883-1961/?pdf=5286> (E.T. 06.04.2023).

¹⁴ Arnold Toynbee, *Report on the Pan-Turanian Movement*, London: Intelligence Bureau, Department of Information, Ekim 1917, s. 15; Tuncer K. Çağlayan, “Arnold Toynbee’nin Pan-Turanizm Raporu”, *Türk Yurdu Dergisi*, 2011, C. 287, S. 648, s. 69-70; Hasan Ali Karasar, *National Identity and Regional Integration in Central Asia: Turkestan Reunion*, (Bilkent Üniversitesi İnstitute of Economics and Social Science, Doktora Tezi), Ankara 2002, s. 94;

¹⁵ Sinan Kıyanç, “Avustralya Basınında Kafkas İslam Ordusu ve Azerbaycan”, *I. Dünya Savaşı Dönemi’nde Osmanlı Devleti - Azerbaycan İlişkileri ve Kafkas İslam Ordusu Uluslararası Sempozyumu Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018, s. 657.

¹⁶ Toynbee, *age.*, 1917, s. 21; Çağlayan, *agm.*, s. 70.

¹⁷ “Pan” hareketlerini ortaya çıkaran milliyetçilik dalgası ABD’de de kendini hissettirmiş, Pan-American ve Pan-Amerikanizm kavramları politikada taraftar bulmuştur. Detaylı bilgi için bakınız: Mark T. Gilderhus, “Pan-American Initiatives: The Wilson Presidency and ‘Regional Integration,’ 1914–17.” *Diplomatic History*, C. 4, S. 4, 1980, s. 409–423.

¹⁸ T. Lothrop Stoddard, “Pan-Turanism,” *The American Political Science Review*, C. 11, S. 1, 1917, s. 12-23.

Türkleri ilkel bir topluluk olarak gösteren Stoddard, İslamiyet'in Türklerde çok az değişikliğe neden olduğunu ifade etmiştir. Türkleri İslamiyet'i çökertmekle suçlayan Stoddard, Amerikan kamuoyundaki Türk düşmanlığının örneklerinden birisini sergilemiştir.¹⁹

Panturanizm'in bir propaganda haline gelmesinde ABD'nin Osmanlı Devleti Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun büyük katkısı olmuştur. Kasım 1913 - Şubat 1916 tarihleri arasında İstanbul'da görev yapan Morgenthau, görevi sonrasında kaleme aldığı *Ambassador Morgenthau Story-Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü* isimli eserinde bu kavramı ele almış ve Ermeni soykırım iddialarının ideolojik temeli olarak belirtmiştir. Morgenthau'ya göre Panturanizm, Osmanlı Devleti'ni gayrimüslim topluluklardan arındırılmış, sadece Türklerle ait bir ülke amaçlamaktaydı. Fikrin yeni olduğunu belirten Morgenthau, aslında bu anlayışın Türklerin atalarından geldiğini ve onların amaçlarının günümüze bir yansıması olduğunu iddia etmiştir. İttihat ve Terakki Partisi'nin önde gelen üç ismi Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa'nın bu fikre sıkı sıkı bağlı olduğunu, Ortaçağ'a ait olarak gördüğü bu fikrin uygulanması için demokrasi, anayasa gibi Avrupalı fikirleri benimsediği görüntüsü verdiklerini, asıl amaçlarının ülkedeki Türk olmayan, özellikle gayrimüslim toplulukları yok etmek olduğunu belirtmiştir.²⁰

Büyükelçi Henry Morgenthau'nun kitabı ABD'de Türk aleyhtarlığının şekillenmesinde önemli rol oynamış, başta ABD Başkanı Woodrow Wilson olmak üzere hükümet yetkililerinin desteğiyle yayınlanmış bir propaganda eseri idi. Eser ilk olarak ABD'nin önde gelen dergi ve gazetelerinde yayımlandı. Baskı sayısı yüksek olan bu yayınlar ardından 1918 yılında büyük bir reklam ile yayınlanan eser, 1919 Temmuz ayına kadar satış rakamı 22.234'ü ulaşmıştı. Kitaba gösterilen ilgi Hollywood'u da harekete geçirmiş, film hakları satın alındıktan sonra senaryo taslağı oluşturulmuştu. Film projesi ABD Başkanı Woodrow Wilson'a takılmıştı. Başkan Wilson, Büyükelçi Morgenthau'ya gönderdiği mektubunda “*Ülkenin Türkiye'ye karşı tutumu zaten belirlenmiştir ve bunun ayrıca vurgulanmasına gerek yoktur*” ifadeleri ile film projesini iptal etmesini istemiştir.²¹

ABD'de Panturanizm'in bir propaganda haline gelmesinde İngiltere'nin rolü büyüktür. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Panturanizm fikrinin yayılmasıyla İngiltere, ABD'yi Panturanizm karşısında uyarmıştır. İngiltere'nin sömürgelerini tehdit eden Panturanizm konusunda 29 Aralık 1917 tarihinde İngiltere'nin ABD Büyükelçisi tarafından ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen telgrafta Rusya'da yaşanan gelişmelere yer verilmiştir. Telgrafta Çarlık Rusya sonrasında ortaya çıkan siyasi tabloda Panturanizm fikrinin yayılımına değinilmiş ve İstanbul'dan Çin'e kadar uzanacak bir devletin ortaya çıkacağı endişeleri belirtilmiştir. Bunu durdurmak için Ermenistan Devleti'nin tampon olarak kurulması, bunun yanı sıra Gürcistan'ın da bu amaçlar özerk ya da bağımsız bir devlet haline getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²² Bu tutum ABD'de kamuoyunda da destek bulmuştu. William Dwight Porter Bliss, kurulacak Ermenistan'ın Anadolu'nun iç kesimlerine kadar geniş bir coğrafyaya sahip olmasının Panturanizm'in hayata geçirilmemesi için hayati olduğunu ifade etmiştir.²³

Panturanizm'e İngiliz bakış açısı kısa sürede ABD'de de geniş bir kesim tarafından destek bulmuştur. Paris Barış Konferansı'nda İngiltere'nin desteğiyle de görüşme konusu haline gelen

¹⁹ Karaçavuş, *agm.*, s. 72-73.

²⁰ Henry Morgenthau, *Ambassador Morgenthau's Story*, Doubleday Page & Company, New York 1918, s. 337-338.

²¹ Heath W. Lowry, *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası*, Çev: Belkıs Torfilli, İSİS Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 1-5; İsmail Köse, “Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi H. Morgenthau'nun Türk Algısı”, *Tarih Dergisi*, S. 56, 2013, s. 56

²² FRUS, The Ambassador in Great Britain (Page) to the Secretary of State, Telegram, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, Volume I, Document 327, File No. 861.00/3478, 29 December 1917; FRUS, The Acting Secretary of State to the Ambassador in Great Britain (Page), Telegram, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Supplement 1, The World War, Volume I, 21 January 1918.

²³ W. D.P. Bliss, “Armenia's Struggle for Independence”, *Current History*, C. 11, S. 1, 1920, s. 138-144.

Panturanizm, adeta bir korkunun ifadesi haline gelmiştir.²⁴ İngiltere, Rusya’da yaşanan Bolşevik İhtilali sonrasında Kafkaslardaki boşluğa değinerek ABD’den bu durumdan Almanya ve Osmanlı Devleti’nin faydalanmaması için bölgedeki Ermenileri desteklemesini istemiştir. İngiltere’ye göre ABD tarafından Ermenilerin desteklenmesiyle Panturanizm hedeflerine ulaşılması son derece zor olacaktı.²⁵

3. General Harbord Heyeti ve Panturanizm

İngiltere’nin en önemli politikalarından birisi de Anadolu ile Kafkasya arasında bir Ermenistan (Ermeni Devleti) projesiydi. Burada güçlü bir Ermenistan kurulması için ABD’yi ikna çabasındaydı. Çünkü kendi başına Ermenistan’ın kurulması imkânsızdı. Bunun büyük bir devlet tarafından da desteklenmesi gerekmekteydi. ABD’nin bu konuda isteksizliğine karşın ülkede Büyükelçi Morgenthau ve Ermeni Lobisi yoğun olarak faaliyet göstermekte, Türkler aleyhine kapsamlı bir propaganda yürütmekteydiler. Amerikan kamuoyunda bu propaganda etkili olmuştu. ABD bu kapsamda Türkiye’ye araştırma heyetleri göndermişti. Bu heyetlerden en dikkat çeken General James G. Harbord’un başkanlığını yaptığı heyetti. Amerikan mandası kapsamında İstanbul’a gelen General Harbord başkanlığındaki heyet yaptığı görüşmelerin yanı sıra birçok rapor hazırlamıştı. Alanlarında uzman isimler tarafından hazırlandığı iddia edilen raporlarda açık bir şekilde Türk karşıtlığı ve Ermeni yanlısı tutum görülmektedir. Yarbay E. G. Bliss tarafından 4 Ağustos 1919 tarihinde General Harbord Heyeti’ne gönderilen raporda, 1914 yılından itibaren 1,5 ila 2 milyon Ermeni’nin öldüğü iddia edilirken kurulacak Ermeni Devleti’nin Panturanizm’i engelleyecek nitelikte olacağını bunun için kurulacak devletin sınırlarının Rus-Pers sınırından İskenderun Körfezi’ne kadar ulaşması gerektiği belirtilmiştir.²⁶

General Harbord birçok isimle bir araya gelmiş ve ülkedeki gelişmeleri anlamaya çalışmıştır. Bu görüşmelerden en dikkat çeken Mustafa Kemal Paşa ile Sivas’ta yapılan görüşmeydi. Mustafa Kemal Paşa ile Sivas’ta 20 Eylül 1919 tarihinde bir araya gelen Amerikan Askeri Heyeti Başkanı General Harbord, Millî Mücadele’nin asıl amacını Mustafa Kemal Paşa’dan bizzat dinlemişti; Paşa, Millî Mücadele’nin temel amacının işgalleri sonlandırmak olduğunu, Müslüman olmayan azınlıklara karşı en ufak bir saldırının söz konusu olmadığını açık bir şekilde belirtmiştir. Bunların yanı sıra Amerikan kamuoyunda Türk karşıtı bir havanın hâkim olduğunu buna karşı bir bildiri yayınlayacağını eklemiştir.²⁷ General Harbord, Mustafa Kemal Paşa’ya Panturanizm gayesinin gerçekleştirmek için Erzurum’da kırk bin kişilik kuvvetin olduğunu ve bu birliğin Ermenistan’a taarruz edip oradan doğuya doğru hareket edeceği söylentilerini sormuştu. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum’da kırkbin değil sadece onbin kişilik bir birliğin olduğunu belirterek, bu birliğin Panturanizm ile ilgili olmadığını temel amaçlarının ülkeyi işgalden kurtarmak olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir.²⁸

Mustafa Kemal Paşa ile General Harbord görüşmesinde masaya yatırılan Panturanizm iddiaları Mustafa Kemal Paşa tarafından bizzat reddedilmişti. ABD’deki Ermeni Lobisi ve İngiltere’nin propagandası neticesinde Panturanizm (ön yargısı) ile ilişkilendirilen Millî Mücadele’nin asıl amacını ortaya koymak için Mustafa Kemal Paşa “*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Kuruluş ve Görüşlerini İçeren Özel Muhtıra*”yı General Harbord’da göndermiştir. Muhtırada Panturanizm konusuna da değinmiştir. Panturanizm’i (Turancılık) zararlı bir fikir olarak niteleyen Mustafa Kemal Paşa, sınırları dışında Müslüman ve

²⁴ FRUS, Report on the Inquiry: Its Scope and Method, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, Volume I, 20 Mart 1918, Inquiry Document No. 889, Document 38.

²⁵ FRUS, The British Embassy to the Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, Volume II, 28 Ocak 1918, File No. 861.00/1096, No.112, Document 54.

²⁶ Akar, *age.*, s. 53.

²⁷ Fethi Tevetoğlu, “Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı: Prof Hulûsi Y. Hüseyin (Pektaş)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 4, S. 10, 1987, s. 206.

²⁸ Akar, *age.*, s. 82-83; James G. Harbord, “Mustapha Kemal Pasha and His Party”, Arthur W. Page (Ed.) *The March Of Events-An Editorial Interpretation, The World’s Work*, Volume XL, May 1920 to October 1920, Doubleday, Page & Company, New York-1920, s. 180-181

Türk nüfusa ulaşmanın güçlerini zayıflatacağını ve amaçlarından uzaklaştıracağını belirtmiştir. Millî Mücadele'nin böyle bir amacının olmamasına karşın Panturancı olarak gösterilmelerinin İngilizlerin propagandasından ibaret olduğunu ifade etmiştir. Muhtıranın yedinci maddesinde Panturanizm (Turancılık) iddiaları şu şekilde reddedilmiştir:

“Ermenistan'daki Müslüman halkın yardımına gitmekten ve Azerbaycanlılarla işbirliği yapmaktan sakındık. Biz şu düşüncedeyiz ki, biz Misakı Milli sınırları içinde yurt ve ulusumuzun hayat ve saadetini sağlamakla yetinmek zorundayız. Biz Turancılığı çok zararlı bir telakki sayıyoruz. Yakın geçmişin olayları bize mutedil düşüncelere bağlı kalmayı öğretmiştir. Mesela henüz barışla sonuçlanmamış olan genel savaş sırasında hükümetimizin başında olanlar Kafkasya'yı fethetmek, Azerbaycan hükümetini kuvvetlendirmek, Mısır'ı geri almak gibi amaçların arkasından koşmuşlardır. Bu davranışımızın neticesi olarak gerçek yurdumuzun hayat kaynağı olan halk büyük ölçüde azalmıştır...”²⁹

General Harbord ile görüşen yetkililer Millî Mücadele'nin Panturanizm ile ilgili olmadığını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak güçlü bir propaganda karşısında General Harbord, daha sonra Millî Mücadele hakkında kaleme aldığı makalesinde Erzurum Kongresi'ni Panturancı bir kongre olarak ifade etmiştir.³⁰ ABD'nin bu noktada Millî Mücadele'nin Enver Paşa'dan tamamen bağımsız olarak gerçekleştiği konusunda şüphelerinin olduğu açıktır.³¹ Erzurum Kongresi'nin arkasında Enver Paşa'nın olduğu ve kongrenin Panturanizm hedefiyle gerçekleştirildiği Amerikan belgelerinde de yer almıştı.³²

4. Panturanizm'in İstanbul'a Yansımaları

Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) sonrasında İttifak Devletleri tarafından İstanbul'un fiili işgal edilmişti. Bu işgal ile beraber ABD'de 1917 yılında kapattığı İstanbul'daki temsilciliğini yeniden açmıştı. Yeni temsilcilik Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkileri yürütmeyecek, İtilaf Devletleri temsilcileri ile ilişkileri yürütecek ve ülkedeki Amerikan varlığını ve çıkarlarını koruyacaktı. Bu nedenle İtilaf Devletleri temsilcilerinin unvanına uygun olarak General Bristol, Ağustos 1919'da Yüksek Komiser unvanı ile görevlendirildi.³³

Amiral Bristol, İngiltere'nin propaganda haberlerinden etkilenmiş olacak ki ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta bu duruma değinmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın Panturancı olduğunu ve Enver Paşa ile sık sık görüştüğünü, Enver Paşa'nın yakın zamanda Millî Mücadele'nin başına geçeceğini beklediğini belirtmiştir.³⁴ İstanbul Hükümeti de İngiltere'nin propagandasının etki alanını genişletmesi için çabalamaktaydı. Millî Mücadele açısından kritik kararların alındığı Erzurum Kongresi'ne yönelik kapsamlı bir karalama kampanyası başlatılmıştı. Erzurum'da millî bir kongre yerine İttihatçı hatta Bolşevik etkisinde Enver Paşa'nın da katıldığı bir kongrenin yapıldığı iddiası Amerikalılara ulaştırılmıştı.³⁵

5. Amerikan Kamuoyunda Panturanizm

Amerikan kamuoyu propaganda malzemesi olarak Panturanizm hakkında makaleler Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında görülmektedir. Bu makalelerde Amerikan kamuoyu kavramı anlama kaygısı taşımamaktadır. Bu makalelerin temel amacı Birinci Dünya Savaşı sonrasında

²⁹ Aptülâhat Aşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 25; Akar, *age.*, s. 165; Sinan Kıyanç, “Millî Mücadele'nin Askeri Başarıları ve ABD (1919-1921)”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. İnönü Savaşları'nın 100. Yılı Özel Sayısı, 2021, s. 127.

³⁰ Harbord, *agm.*, s. 180-181.

³¹ Enver Paşa'nın Türkmenistan'daki faaliyetleri ABD'nin ilgisini çekmiştir. Arthur W. Page (Ed.) *The March Of Events-An Editorial Interpretation, The World's Work*, Volume XL, May 1920 to October 1920, Doubleday, Page & Company, New York-1920, s. 21-22

³² Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kuruluş Yılları*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1978, s. 37.

³³ Detaylı bilgi için bakınız: İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

³⁴ Amiral Bristol, From High Commissioner Reported From Angora, March 11, 1920, Central File: Decimal File 867.00, *Internal Affairs Of States*, Turkey, Political Affairs., October 22nd, 1919- April 17, 1920

³⁵ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2000, s. 166-167.

Türk düşmanlığının temel argümanlarından birisi olan Panturanizm'i topluma İngiltere'nin propaganda hedeflerinde göstermektir. Panturanizm hakkında ilk makalelerden birisi The New York Times gazetesinde kaleme alınmıştır. Bu konuda ABD'de çok az bilgiye sahip olduğu ifade edilirken, bu hareketin Alman entrikası olduğu ve bu hareketin amacının Asya ile Doğu Avrupa'da ırksal bir birliktelik olduğu ifade edilmektedir.³⁶ The Butler Weekly Times and The Bates Country Record gazetesinde de ABD'nin önde gelen yazarlarından, Pulitzer Ödüllü Booth Tarkington tarafından bu konuda dikkat çeken bir makale kaleme alınmıştı. Tarkington ile ABD Başkanı Woodrow Wilson öğrencilik yıllarına dayanan bir arkadaşlığı bulunmaktaydı. “*The Turk As An Imitator*” başlıklı makalesinde Tarkington, Türklerin Çanakkale Muharebeleri'ni kazanmalarının ardından Panturanizm fikrine kapıldıklarını, bu fikrin arkasında Almanların olduğunu iddia etmiştir. Tarkington'un Çanakkale Muharebeleri'ni milat olarak almasının nedeni konuyu Ermeni Tehciri ile ilişkilendirmektir. Çünkü onun için Panturanizm fikrinin temelinde ülkedeki Hristiyanları yok etmek vardı bu nedenle onlarca Ermeni, Suriyeli ve diğer Hristiyan hayatlarını kaybetmişlerdi. Bunca insanın ölümünden ise “*katil*” olarak nitelediği İkinci Abdülhamid'i tahttan indiren “*süper katiller*” Enver Paşa ve Talat Paşa bulunmaktaydı. Tarkington, Panturanizm nedeniyle zarar gördüğünü iddia ettiği insanlarla ilgilenen The Committee for Armenian ve Syrian Relief'in 30 milyon dolar yardım beklediğini ve bu yardımların gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁷ Tarkington'un bilgilerinde tutarsızlık ve ifadelerindeki nefret bunun bir propaganda yazısı olduğunu göstermektedir.³⁸ Tarkington'un yazısı The Butler Weekly Times and The Bates Country Record gazetesinin yanı sıra sonraki tarihlerde farklı gazetelerde de yayımlanmıştır.³⁹

Panturanizm hakkında yapılan propaganda haberlerinden anlaşıldığı üzere konu sadece Ermeni meselesi ve Suriye'deki Hristiyanlar ile sınırlı değildi. Bunun yanı sıra Yahudilerin de zarar gördüğü iddia edilmiştir. Paris Konferansı'nın 25 Ocak 1919 tarihli oturumunda Filistin'deki Yahudiler hakkında yapılan bir toplantı notlarında Panturanizm propaganda izleri yer almaktadır. Toplantıda Roma zamanında Filistin'de 6 milyon ile 8 milyon nüfusun olduğunu ancak bu nüfusun Osmanlı Fethi ile dramatik bir şekilde 600 bine kadar düştüğünü, Panturanizm fikri doğrultusunda büyük kısmının öldüğü veya göç ettirildiği iddia edilmiştir. Haberin kaynağı ise gazeteci Rayman G. Carroll'du.⁴⁰

Panturanizm konferanslarda da yer bulmuştu. Mishawaka Woman's Club tarafından düzenlenen etkinlikte Panturanizm hakkında *The Tragedy of Armenian* kitabının yazarı Bertha S. Papazian bir konuşma yapmıştır. Osmanlı Devleti'nde doğan, ABD vatandaşlığı elde ettikten sonra ABD'ye giden Papazian, Ermeni meselesinin ABD'de gündemde olması için çaba gösterenlerdendi. Bu çabası kapsamında Osmanlı Devleti ve Türkler aleyhinde konferanslar düzenlemekteydi. Bu konferanslar basında yer bulmaktaydı. Bir konuşmasında Panturanizm

³⁶ *The New York Times*, “The Panturanian Movement; Racial Sentiment Through Which the Scheming Teuton Now Attempts to Curry Favor Among Many Kindred Groups of Asia and Eastern Europe”, 18 August 1918, s. 50.

³⁷ Amerikan misyonerler tarafından 1915 yılında kurulan komite Ermeniler başta olmak üzere Süryani ve Rum gibi Osmanlı Devleti'ndeki azınlıklara yardım faaliyeti yürütmüştür. Komitenin yürütme kurulu üyeleri arasında Büyükelçi Henry Morgenthau da bulunmaktaydı. Komitenin en önemli destekçilerinden birisi de ABD Başkanı Woodrow Wilson'du. Komite 1921 yılında gelindiğinde bütçesi yıllık olarak 70 milyon dolara yaklaşmıştı. [https://www.neareast.org/who-we-are/#:~:text=The%20American%20Committee%20for%20Syrian,dissolution%20of%20the%20Ottoman%20Empire.\(E.T.28.09.2023\).](https://www.neareast.org/who-we-are/#:~:text=The%20American%20Committee%20for%20Syrian,dissolution%20of%20the%20Ottoman%20Empire.(E.T.28.09.2023).)

³⁸ Booth Tarkington, “The Turk as an Imitator”, *The Butler Weekly Times and The Bates Country Record*, 9 Ocak 1919, s. 7.

³⁹ Gazetelerin isimleri ve yayın tarihleri şöyledir: *The Lexington Intelligencer*, “The Turk as an Imitator”, 10 Ocak 1919, s.4; *The Owasso Times*, “The Turk as an Imitator”, 10 Ocak 1919, s.7; *The Holt County Sentinel*, “The Turk as an Imitator”, 10 Ocak 1919, s.8; *Custer Weekly Chronicle*, “The Turk as Imitator”, 18 Ocak 1919, s.3; *Omaha Daily Bee*, “The Turk as Imitator”, 25 Ocak 1919, s.8; *Alma Record*, “The Turk as an Imitator”, 30 Ocak 1919, s.8.

⁴⁰ *The Theocrat*, “Jews Insist on Palestine as Homeland, At Peace Conference”, 25 Ocak 1919, s. 3.

nedeniyle onlarca insanın hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Bu fikrin son derece tehlikeli olduğunu, bunun anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.⁴¹

Amerikan kamuoyu Panturanizm'i sadece Türkiye topraklarında değil, ülke dışında da etkin bir şekilde savunulduğunu göstermeye çalışmaktaydı. Norwich Bulletin gazetesi Miran Sevasly'den aktardığı haberinde Mısır'da kargaşanın hâkim olduğunu Bolşevikler, radikal Müslümanlar ve Panturancılar'ın Müslüman olmayanlara saldırdıklarını belirtmiştir. Bu haber ile Panturanizm'i hem Bolşevikler hem de radikal İslamcıların benimsediğini ve saldırıların fikri temeli olarak gösterilmiştir.⁴² New York Tribune gazetesi Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasında toplumun destek verdiğini ve Enver Paşa ile onun yanındakileri sıkı bir şekilde desteklediğine yer vermiştir. Enver Paşa'nın en büyük amacının Turan Devletini kurmak olduğunu ve bu nedenle Ermenileri katlettiğini iddia etmiştir. Gazete bu durumdan Türkleri suçlamıştır.⁴³

Amerika mandası konusunda Amerikan kamuoyunda da tartışma yaşanmaktaydı. Bu tartışmalara katılan ABD'nin eski Almanya Büyükelçisi James W. Gerard, ABD'nin Ermenistan'ı himayesine alması için 22 maddelik uzun bir yazı kaleme almıştır. Yazısının 19. maddesinde İngiltere'nin fikirlerine paralel olarak, güçlü bir Ermenistan'ın Türkleri Anadolu'ya sıkıştıracağını ve Panturanizm hayallerini sonlandıracağını, bu nedenle ABD'nin mutlaka Ermenistan'ı himayesi altına alması gerektiğini savunmuştur.⁴⁴

İstanbul'da dünyaya gelmiş bir Amerikalı olan ve Türkler aleyhinde yazılar kaleme alan William Dwight Porter Bliss 14 Mart 1920 tarihli The Times gazetesinde kaleme aldığı makalede Panturanizm'in Orta Asya'yı tehdit ettiğini iddia etmiştir. Panturanizm önderleri (Enver Paşa'dan kastediliyor) Bolşevik desteğiyle ırksal bir birliklilik kurmaya çalıştığını belirtmiştir. Bliss makalesinde Panturanizm hakkında şu ifadelerle yer vermiştir:

"Türkiye, tabii ırkları yönetmedeki acizliğini fazlasıyla göstermiştir. Ermenistan'ı özgürleştirin, Trakya'daki Yunanistan topraklarını ve Yunanlıların açık bir çoğunlukta olduğu İzmir çevresini biraz ekleyin. Arabistan ve Mezopotamya bir İngiliz mandası altında özgür olsun; Suriye Fransız mandası altında kalsın; İstanbul Boğazı ve Çanakkale uluslararası koruma altında özgür olsun. Ama İstanbul da dâhil olmak üzere Türkiye'nin geri kalanında birakin Türkler kendi ülkesini yönetsin. Mesele yetki meselesi değil. Bu akıllıca bir anlaşma meselesidir. Daha fazla sorun yaşamamak için, Türk'ü olası Turanlı mütteliklerinden ayırın. Bu, Ermenistan'ı bir zamanlar Kafkasya'dan Akdeniz'e uzanan bir ülke haline getirerek yapılabilir. Batı dünyasını gözetleyen bir Ermenistan, Kafkaslar tarafından küçük bir Ermenistan'dan daha kolay desteklenecektir. Hem Türk hem de Alman generallere göre, Dünya Savaşı'nda Türklerin Turanlı mütteliklerine katılmasını engelleyen Ermenilerin cesurca savaşmasıydı.

*Türk, savaş sırasındakinden daha zayıf. Ermenilerin o zaman yaptıklarını yine yapabilirler. Zengin kaynaklarını geliştirmek için yalnızca cephaneye, bağımsızlıklarının tanınmasına ve biraz paraya ihtiyaçları var. Ermenistan, yüzyıllardır Doğu'da Hıristiyanlığın bekçisi olduğu şeyi bir kez daha yapsın. Tüm topraklarda sanayiye geliştirerek Pan-Turan savaşını önleyin. Kurt Sancağı'na karşı makineler, makineli tüfeklerden daha iyidir."*⁴⁵

⁴¹ Mishawaka General News, "Armenian Woman Will Speak Here", 30 Ağustos 1919, s. 9.

⁴² Norwich Bulletin, "Tells of Cause of Disorders in Egypt," 27 Mart 1919, s. 10; The Wheeling Intelligencer gazetesi ise Mısır'da Panturancıların desteği ile Bolşevik İhtilal yapılmaya çalışıldığını iddia etmiştir. The Wheeling Intelligencer, "Bolshevism Back of The Egyptian Revolt", 27 Mart 1919, s. 14; The Pensacola Journal (Florida), "Experts Declares Egypt Disorders Due To Religion," 27 Mart 1919, s. 1.

⁴³ New York Tribune, "Turkey's Plea in Avoidance", 28 Haziran 1919, s. 10.

⁴⁴ James W. Gerard, "Should America Become Mandatory for Armenia," The Times, 1 Ekim 1919, s. 2.

⁴⁵ William Dwight Porter Bliss, "Pan-Turanian Movement Menaces Central Asia, Turkish Leaders of Islam Hope to Realize Dream of Power With Help of Bolsheviki-German Aid in the Offing-37.5000.000 Being Organized for Invasion", The New York Times, 14 March 1920, s.1-2

Amerikan kamuoyunda yukarıda örnekleri verildiği üzere Panturanizm üzerinde Türkler aleyhinde birçok makale yayınlanmıştı. Bu konuda Türkler tarafından da ilk bilgilendirme Halide Edib (Adıvar) tarafından yapılmıştır. Halide Edib 2 Aralık 1919 tarihinde The Bridgeport Times and Evening Farmer gazetesine verdiği röportajda Panturanizm'in ne olduğunu açıklamıştır. Kendisinin de bu ideolojiyi benimsemediğini belirten Halide Edib, bu fikrin Osmanlı Devleti sınırlarındaki Türkleri kapsadığını ve bunun bir başka dil, din ve ırkı reddetmediğini tam tersine Osmanlı Türklerini bir arada tutmayı amaçladıklarına yer verirken, Ermenistan'ın mutlaka bağımsız bir ülke olmasını istediklerini vurgulamıştır. Halide Edib bu amaçla Rus sınırından Anadolu, Trakya, Bağdat'a kadar olan coğrafyayı elde etmeyi amaçladıklarını ve amaçlarından vazgeçmeyeceklerine değinmiştir. Burada Orta Asya Türklerine değinmemiştir.⁴⁶

Halide Edib'in yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'da Panturanizm propagandalarına karşı önemli bir mücadele vermiştir. Her defasında Millî Mücadele'nin amacının bu olmadığını ifade eden Mustafa Kemal Paşa yukarıda ifade edildiği üzere General Harbord'a da verdiği muhtıra da iddiaları kesin bir şekilde reddetmiştir. Mustafa Kemal Paşa görüştüğü Amerikalı gazetecilere de bu konuda fikirlerini açık bir şekilde belirtmiştir. Bu durum ülke kamuoyunda Millî Mücadele'nin asıl amacı hakkında haberlerin yer almasına neden olmuştur. Böylece etkin bir şekilde yürütülen Panturanizm propagandası etkisini yitirmiştir. Bu gazetecilerden Clarence K. Streit, Mustafa Kemal Paşa'ya Panturanizm tutumu hakkındaki soruya Mustafa Kemal Paşa şu şekilde cevap vermiştir:

"Bütün Müslümanların Türk hâkimiyeti altında birleşmesi anlamına geldiği sürece Panislamizm, üzerinde Türk ırkı yaşayan bütün ülkelerin Anadolu Türklerinin hâkimiyeti altında birleşmesi anlamına geldiği müddetçe de Panturanizm, İngiltere emperyalistlerinin, bize karşı sürdürdükleri daimi haçlı seferine kendi milletlerinin desteğini temin etmek maksadı ile uydurmuş oldukları 'korkuluk'lardır.

Thames nehrinin kıyılarından bize gülünç ithamlar savuranların yapmış oldukları ve her gün biraz daha yaptıkları gibi dünyanın yarısını veya dörtte birini fethetmeye bizim herhangi bir şekilde ne niyetimiz ne de arzumuz vardır. Misak-ı Milli'miz sınırlarımız konusundaki kararımızı yeterince açıklamaktadır.

*İngilizlerin beyan ettiklerinin aksine, biz milletlerin kendi kaderlerini bizzat tayin etmeleri ülkesinin Müslümanlar dâhil bütün milletlere samimi bir şekilde tatbik edilmesi halinde bu savaşın sonlanacağına inanıyoruz."*⁴⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuda görüştüğü ABD'li isimlerden birisi de Isaac F. Macosson'du. Lozan Barış Antlaşması'nın görüşüldüğü günlerde Macosson ile bir araya gelen Mustafa Kemal Paşa, Panturanizm ve Panislamizm hakkında tutumunu şu sözlerle açıklamıştı: *"Her ikisi de yanlışti. Panislamizm fikri, asırlar önce Viyana kapılarında, Türklerin Avrupa'da ulaştıkları en kuzey notada öldü. Panturanizm de, Doğu ovalarında mahvolup gitti."* Mustafa Kemal Paşa asıl amaçlarının demokrasi olduğunu ve demokrasinin insan ırkının ümidi olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın 1923 yılının hemen başında The New York Herald gazetesinde röportajı yayınlanmıştı. Millî Mücadele başarıyla sonuçlanmıştı. Kurulacak devletin nasıl olacağı konusunda birçok soru bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra Millî Mücadele'nin hemen başından itibaren devam eden Panturanizm gölgesi devam etmekteydi. Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuda açık cevaplarına karşın yine aynı konu gündeme gelmiştir. Ülkedeki Hıristiyanların durumu ise Amerikan kamuoyunda geniş bir kesim tarafından merak edilmekteydi. The New York Herald

⁴⁶ The Bridgeport Times and Evening Farmer, "Women Enters Strong Appeal For Turk Cause", 2 Aralık 1919, s. 9.

⁴⁷ Clarence K. Streit, *Bilinmeyen Türkler, Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu'da Gündelik Hayat Ocak-Mart 1921*, Yayına Hazırlayan: Heath W. Lowry, Çev: M. Alper Öztürk, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 204

⁴⁸ Ergun Özbudun, "Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (ATAM)*, C. 1, S. 1, Kasım 1984, s. 181.

gazetesinde 24 Ocak 1923 tarihli haberde Millî Mücadele'nin temel amacına ve kurulacak devletin demokratik ilkeler ışığında olacağına yer vermiştir. Amerikan kamuoyunda Millî Mücadele aleyhine tutum hakkında da gazete bunun yabancı propagandası olduğuna, cahilce ifadeler ve peşin hükümlerle Amerika'nın gözlerini kapattığını; bunun oluşmasında da yabancı ajanların faaliyetlerinin etkili olduğunun altını çizmiştir. Bu durum araştırmada vurguladığımız üzere İngiltere'nin Panturanizm'i kullanarak Türkiye Cumhuriyeti aleyhine de propagandaya devam ettiğini göstermektedir.⁴⁹

Türkiye Cumhuriyeti aleyhinde devam eden Panturanizm propagandasının Amerikan kamuoyunda etkisini yitirmesinde gazeteci Clair Price'nin önemli bir rolü bulunmaktadır. Millî Mücadele lehine yazılar kaleme aldığı için ülkede eleştirilere neden olan Price, Ankara'ya gelerek burada çeşitli temaslarda bulunmuş, Mustafa Kemal Paşa ile de görüşmüştü. Gözlemlerini kaleme aldığı 1923 yılında yayınlanan ve Türkçeye *Türkiye'nin Yeniden Doğuşu* olarak çevrilen eserinde Panturanizm iddialarına değinmiştir. Clair Price, II. Meşrutiyet'ten itibaren Osmanlı Devleti'nde yükselen milliyetçiliğe değinerek, Millî Mücadele'nin de bu yapıya büründüğünü ifade etmektedir. Oysa bu milliyetçilik, iddia edildiği üzere Panturanizm hedefleri içermemektedir. Bunun tam aksine, Türk kimliğinin ortaya çıkarılması ile ilgiliydi. Türkiye'nin asıl amacının bağımsız bir devlet kurmak olduğu eserde ana fikir olarak işlenmiştir.⁵⁰

Panturanizm hakkında tutum Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından kısa süre sonra etkisini yitirmişti. Yukarıda ifade edildiği üzere her ne kadar etkili bir propaganda yürütülse de Amerikan kamuoyunda propaganda karşısında yayınlar etkili olmuştur. Tüm bu yayınlara karşın propaganda izleri ara ara kendini göstermişti. Amerikan kamuoyunda değişim zor olmuş ve uzun bir süre almıştır.⁵¹ Mustafa Kemal Atatürk, Turancılığı ütopya olarak gördüğünden Türkçülüğü benimsemiştir. Onun bu konudaki fikirleri Amerikan kamuoyunda ancak yıllar sonra anlaşılabilirdi. Ölümünden hemen önce *The Sunday Star* gazetesinde yer alan haberde Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki modern Türkiye'nin Turancılığı bir kenara iterek, onun yerine Anadolu medeniyetlerine ait olduklarını iddia ettiklerine ve araştırma olarak bunları benimsediklerine yer verilmiştir.⁵²

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti ile ABD diplomatik ilişkilerinin 1927 yılında başlamasının en önemli nedeni ABD'deki Türk karşıtlığıydı. Bu karşıtlık Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ortaya çıkmış ve uzun yıllar varlığını korumuştur. Günümüzde dahi bu karşıtlık varlığını korumakta, kimi zaman kendini hissettirmektedir. Bu karşıtlığın pekişmesi için birçok argüman kullanılmıştır. Bunlardan birisi de Panturanizm'dir. Avrupa'daki milliyetçilik akımlarının bir yansıması olarak ortaya çıkan Panturanizm, ABD'de Türkiye aleyhinde kullanılmıştır.

ABD'de Panturanizm olgusunun ortaya çıkmasında İngiltere propagandalarının yanı sıra Ermeni ve Yunan lobilerinin faaliyetleri etkili olmuştu. Ermeni Tehciri kapsamında da ele alınan Panturanizm daha sonra ülkedeki gayrimüslimlere yönelik saldırı iddialarının fikir yapısı olarak gösterilmişti. Bu bakış açısı ülke kamuoyunun yanı sıra resmi görevliler tarafından da benimsenmiş, yazışmalarında yer almıştır. Millî Mücadele aleyhine hızla gelişen bu tutum karşısında yeterince cevap verilememiştir. Ancak başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele'nin önderleri her defasında amaçlarının ülkeyi işgalden kurtarmak olduğunu belirtmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta görüştüğü General Harbord'a Panturanizm

⁴⁹ Röportajın tam metni için bakınız: *Atatürk'ün Bütün Eserleri (1923)*, Cilt: 15, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, ss. 20-24.

⁵⁰ Detaylı bilgi için bakınız: Clair Price, *Türkiye'nin Yeniden Doğuşu*, İkarus Yayınları, İstanbul 2008.

⁵¹ Andrew M. Brodie, "The Case of the Homeless Armenian", *Evening Star*, 23 Ocak 1923, s. 2; *The Daily Worker*, "Imperialism in The Near East", 19 Ağustos 1924, s. 6.

⁵² William T. Ellis, Transformations Make Turkey Wonder of the Modern World," *The Sunday Star*, 31 Temmuz 1938, s. 5.

hedeflerinin olmadığını açık bir şekilde ifade etmişti. Görüşme sonrasında General Harbord'a gönderdiği muhtıradan yazılı olarak Panturanizm hedeflerinin olmadığını belirtmiştir. Bu görüşmeye karşın General Harbord, Panturanizm propagandasından etkilenmiş ve Erzurum Kongresi'nin bu amaçla toplandığını iddia etmişti. Amerikan kamuoyunun yakından tanıdığı Halide Edib'in Amerikan kamuoyunda bu konuda açıklamalarının yer bulmasının yanı sıra Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Amerikalı yetkililer ve gazetecilerin Panturanizm hakkında sorularına cevapları neticesinde bu bakış zayıflamaya başlamıştır.

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması ve amacının ortaya çıkması öncelikle İstanbul'daki Amerikalı yetkililerin tutumlarında değişikliğe neden olmuştur. Bunun yanı sıra Amerikan kamuoyunda buna benzer değişime karşın diplomatik ilişkilerin başlaması önünde önemli engeller bulunmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeler, diplomatik ilişkilerin başlaması yönünde çağrıda bulunsan da ABD yönetimi tarafından istenilen adımlar atılamamıştır. Ancak bu çaba Panturanizm ekseninde yürütülen propagandaların zayıflamasına neden olmuştur. Isaac F. Macosson, Clair Price gibi Amerikan kamuoyunda dikkat çeken gazetecilerin yayınları bu süreçte etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilanında dahi ülkede Panturanizm iddiaları zayıflamış olmasına karşın devam etmekteydi. Nitekim etkisini kısa sürede yitirmişti.

Kaynakça

A. Intelligence Bureau, Department of Information, Londra

Tekin Alp, *The Turkish and Pan-Turkish Ideal*, Constantinople, L/MIL/17/16/2

TOYNBEE, Arnold, *A Manual on the Turanians and Pan-Turanianism*, Kasım 1918, L/MIL/17/16/25

TOYNBEE, Arnold, *The Rise of the Turks, The Pan-Turanian Movement*, Şubat 1919, L/P & S/20/C191.

TOYNBEE, Arnold, *Report on the Pan-Turanian Movement*, Ekim-1917, L/MIL/17/16/23.

B. The Foreign Relations of the United States (FRUS)

Amiral Bristol, From High Commissioner Reported From Angora, March 11, 1920, Central File: Decimal File 867.00, *Internal Affairs Of States*, Turkey, Political Affairs., October 22nd, 1919 - April 17, 1920

FRUS, Report on the Inquiry: Its Scope and Method, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, Volume I, 20 Mart 1918, Inquiry Document No. 889, Document 38.

FRUS, The Acting Secretary of State to the Ambassador in Great Britain (Page), Telegram, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Supplement 1, The World War, Volume I, 21 January 1918.

FRUS, The Ambassador in Great Britain (Page) to the Secretary of State, Telegram, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, Volume I, Document 327, File No. 861.00/3478, 29 December 1917.

FRUS, The British Embassy to the Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, Volume II, 28 Ocak 1918, File No. 861.00/1096, No.112, Document 54.

C. Eserler (Kitap ve Makaleler)

AKAR, Hulusi, *Harbord Askeri Heyeti Raporu Gerçekleri Araştırmakla Görevlendirilen Amerikan Askeri Heyetinin Çalışmaları ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

AKŞİN, Aptülahat, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

ARMAOĞLU, Fahir, "Atatürk Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Atatürk'ün Bütün Eserleri (1923), Cilt: 15, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005,

BLISS, W. D. P., "Pan-Turanian Movement Menaces Central Asia, Turkish Leaders of Islam Hope to Realize Dream of Power With Help of Bolsheviki-German Aid in the Offing-37.5000.000 Being Organized for Invasion", *The New York Times*, 14 Mart 1920, s.1-2.

BLISS, W. D.P., "Armenia's Struggle for Independence", *Current History*, C. 11, S. 1, 1920, s. 138-144.

BRODIE, Andrew M., "The Case of the Homeless Armenian", *Evening Star*, 28 Ocak 1923, s. 2.

CEBESOY, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2000.

ÇAĞLAYAN, Tuncer K., "Arnold Toynbee'nin Pan-Turanizm Raporu", *Türk Yurdu*, C. 287, S. 648, 2011, s. 60-72

DURU, Orhan, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kuruluş Yılları*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1978.

ELLIS, William T., "Transformations Make Turkey Wonder of the Modern World," *The Sunday Star*, 31 Temmuz 1938, s. 5.

GERARD, James W., "Should America Become Mandotary for Armenia," *The Times*, 1 Ekim 1919, s. 2.

GILDERHUS, Mark T., "Pan-American Initiatives: The Wilson Presidency and 'Regional Integration,' 1914-17." *Diplomatic History*, C. 4, S. 4, 1980, s. 409-423.

HARBORD, James G., "Mustapha Kemal Pasha and His Party", . Arthur W. Page (Ed.) *The March Of Events-An Editorial Interpetation*, *The World's Work*, C. XL, May 1920 to October 1920, Doubleday, Page & Company, New York 1920.

HAYİT, Baymirza, *Sovyetlerde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri*, Türk Dünyası Araştırması Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

KARAÇAVUŞ, Ahmet, "XX. Yüzyıl Başlarında Türk ve Yabancı Algısında Pan-Türkist ve/veya Pan-Turanist Coğrafya ve Turan Halkları-II", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 15, S. 1, 2015, s. 59-76.

KASALAK, Kadir, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 55, 2014, s. 108-124.

KILIÇ, Kılıç, "Tekinalp (1883-1961)", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/tekinalp-1883-1961/?pdf=5286>. (E.T. 06.04.2023).

KIYANÇ, Sinan Kıyanç, "Avustralya Basınında Kafkas İslam Ordusu ve Azerbaycan", *I. Dünya Savaşı Dönemi'nde Osmanlı Devleti - Azerbaycan İlişkileri ve Kafkas İslam Ordusu Uluslararası Sempozyumu Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018. s. 647-664.

- KIYANÇ, Sinan. “Millî Mücadele’nin Askeri Başarıları ve ABD (1919-1921)”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. İnönü Savaşarı’nın 100. Yılı Özel Sayısı, 2021, s. 121-144.
- KÖSE, İsmail, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol’un Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.
- KÖSE, İsmail, “Amerika’nın İstanbul Büyükelçisi H. Morgenthau’nun Türk Algısı”, *Tarih Dergisi*, S. 56, 2013, s. 55-85.
- LANDAU, Jacob, M., *Pantürkizm*, Çev: Mesut Akın, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999.
- LOWRY, Heath W., *Büyükelçi Morgenthau’nun Öyküsü’nün Perde Arkası*, Çev: Belkıs Torfilli, İSİS Yayıncılık, İstanbul 1991.
- MALRAUX, Andre, *Altenburg’un Ceviz Ağaçları*, Çev: Tahsin Yücel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- MORGENTHAU, Henry, *Ambassador Morgenthau’s Story*, Doubleday Page & Company, New York 1918.
- ÖNEN, Nizam, *İki Turan Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- ÖZBUDUN, Ergun, “Türkiye’nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk’le Görüşmesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (ATAM)*, C. 1, S. 1, Kasım 1984, s. 167-191.
- PAGE, Arthur W. Page (Ed.), “The March Of Events-An Editorial Interpretation”, *The World’s Work*, C. XL, May 1920 to October 1920, Doubleday, Page & Company, New York 1920.
- PRICE, Clair, *Türkiye’nin Yeniden Doğuşu*, İkarus Yayınları, İstanbul 2008.
- SANDER, Oral, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016.
- SERTEL, Zekeriya, *Olduğu Gibi Rus Biçimi Sosyalizm*, İletişim Yayınları, Yay. Haz. Mesude Gülcüoğlu, İstanbul 1993.
- STODDARD, T. Lothrop, “Pan-Turanism,” *The American Political Science Review*, C. 11, S.1, 1917, s. 12-23.
- STREIT, Clarence K., *Bilinmeyen Türkler. Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu’da Gündelik Hayat Ocak-Mart 1921*, Yayına Hazırlayan: Heath W. Lowry, Çev: M. Alper Öztürk, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- TARKINGTON, Booth, “The Turk as an Imitator”, *The Butler Weekly Times and The Bates Country Record*, 9 Ocak 1919, s. 7.
- TEVETOĞLU, Fethi, “Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı: Prof Hulûsi Y. Hüseyin (Pektaş)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 4, S. 10, 1987, s. 197-208.
- TEVETOĞLU, Fethi “Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı: Prof Hulûsi Y. Hüseyin (Pektaş)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 4, S. 10, 1987, s. 197-208.
- TOGAN, Zeki Velidi, *Hatıralar Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Milli Varlık ve Kültür Mücadeleleri*, Hikmet Gazetecilik, İstanbul 1969.

D. Süreli Yayınlar

Alma Record, “The Turk as an Imitator”, 30 Ocak 1919, s. 8.

Custer Weekly Chronicle, “The Turk as Imitator”, 18 Ocak 1919, s. 3.

Mishawaka General News, “Armenian Woman Will Speak Here”, 30 Ağustos 1919, s. 9.

New York Tribune, “Turkey’s Plea in Avoidance,” 28 Haziran 1919, s. 10.

Norwich Bulletin, “Tells of Cause of Disorders in Egypt,” 27 Mart 1919, s. 10.

Omaha Daily Bee, “The Turk as Imitator”, 25 Ocak 1919 s. 8.

The Bridgeport Times and Evening Farmer, “Women Enters Strong Appeal For Turk Cause,” 2 Aralık 1919, s. 9.

The Daily Worker, “Imperialism in The Near East”, 19 Ağustos 1924, s. 6.

The Holt County Sentinel, “The Turk as an Imitator”, 10 Ocak 1919, s. 8.

The Lexington Intelligencer, “The Turk as an Imitator”, 10 Ocak 1919, s.4.

The New York Times, “The Panturanian Movement; Racial Sentiment Through Which the Scheming Teuton Now Attempts to Curry Favor Among Many Kindred Groups of Asia and Eastern Europe”, 18 August 1918, s. 50.

The Owosso Times, “The Turk as an Imitator”, 10 Ocak 1919, s. 7.

The Pensacola Journal (Florida), “Experts Declares Egypt Disorders Due To Religion”, 27 Mart 1919, s. 1.

The Theocrat, “Jews Insist on Palestine as Homeland, At Peace Conference”, 25 Ocak 1919, s. 3.

The Wheeling Intelligencer, “Bolshevism Back of The Egyptian Revolt”, 27 Mart 1919, s. 14.

E. Tezler

KARASAR, Hasan Ali, *National Identity and Regional Integration in Central Asia: Turkestan Reunion*, (Bilkent Üniversitesi İnstitute of Economics and Social Science, Doktora Tezi), Ankara 2002.

F. İnternet Sayfası

[https://www.neareast.org/who-weare/#:~:text=The%20American%20Committee%20for%20Syrian,dissolution%20of%20the%20Ottoman%20Empire.\(E.T.28.09.2023\).](https://www.neareast.org/who-weare/#:~:text=The%20American%20Committee%20for%20Syrian,dissolution%20of%20the%20Ottoman%20Empire.(E.T.28.09.2023).)

EKLER

Ek 1. FRUS, The British Embassy to the Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, Volume II, 28 Ocak 1918, File No. 861.00/1096, No.112, Document 54.

SIBERIA AND MANCHURIA

35

to disassociate herself from an action having its base in the Far East.

SHARP

File No. 861.00/1096

The British Embassy to the Department of State

No. 112

MEMORANDUM

The British Embassy have received a telegram from the Foreign Office stating that recent changes in Russian conditions suggest to His Majesty's Government the necessity for a change in Allied policy.

A few weeks ago there appeared to be no political or military forces in Russia, outside the area ruled by the Bolsheviki, which could or would do anything to aid the cause for which the Allies are fighting. The whole country presented a spectacle of unredeemed chaos.

Now, however, local organisations appear to have sprung up in south and southeast Russia which, with encouragement and assistance, might do something to prevent Russia from falling immediately and completely under the control of Germany. Amongst these the most important are the various Cossack organisations to the north of the Caucasus, and the Armenians to the south. The former control the richest grain-growing districts of the country and almost all the iron and coal. The latter, now that the Russian Army has ceased to count, will supply the chief bulwark against the Turanian movement.

The advantage of assisting them is, therefore, obvious, but the difficulty is how this shall be done. They cannot be reached effectively by the Baltic or Black Sea, nor through Persia and the south. The Siberian Railway is the one remaining line of communication possible. The British General Staff are strongly of opinion that this line ought to be used and that it could be used if the Japanese would give their assistance. At first sight the great length of the line to be guarded might seem to prohibit the scheme, but a different view is taken by the professional advisers of His Majesty's Government.

Assuming, for the sake of argument, that the scheme is practicable from a military point of view; that the Allies are prepared to invite the Japanese as their mandatories to undertake it; and that the Japanese are ready to accept the invitation; it might perhaps be argued that such a scheme, even if successful, would do more harm

than good to the Allied cause in Russia. It would involve the temporary control by foreigners of many thousands of miles of Russian railway, and those foreigners would be drawn from the very nation by which Russia was defeated within recent memory. It might be thought that Russian susceptibility would be deeply wounded by such a project. All the information, however, which His Majesty's Government have been able to collect, appears to indicate that the Russians would welcome some form of foreign intervention in their affairs, and that it would be more welcome in the shape of the Japanese, engaged as mandatories of the Allies with no thought of annexation or future control, than in the shape of the Germans who would make Russia orderly only by making it German.

The difference from the Allied point of view is very great indeed. While the war continues, a Germanised Russia would provide a source of supply which would go far to neutralise the effects of the Allied blockade. When the war is over a Germanised Russia would be a peril to the world. His Majesty's Government think that the scheme outlined above is the only way of averting these consequences and provides the only machinery by which such militant forces as southeast Russia still possesses, may be effectually aided in their struggle against German influences on the west and Turkish attacks on the south.

His Majesty's Government desire, therefore, to press the scheme on the favourable consideration of the United States Government, and would request an urgent decision as events are moving rapidly in Russia.

WASHINGTON, *January 28, 1918.*

File No. 861.00/1037

The Consul at Vladivostok (Caldwell) to the Secretary of State

[Telegram]

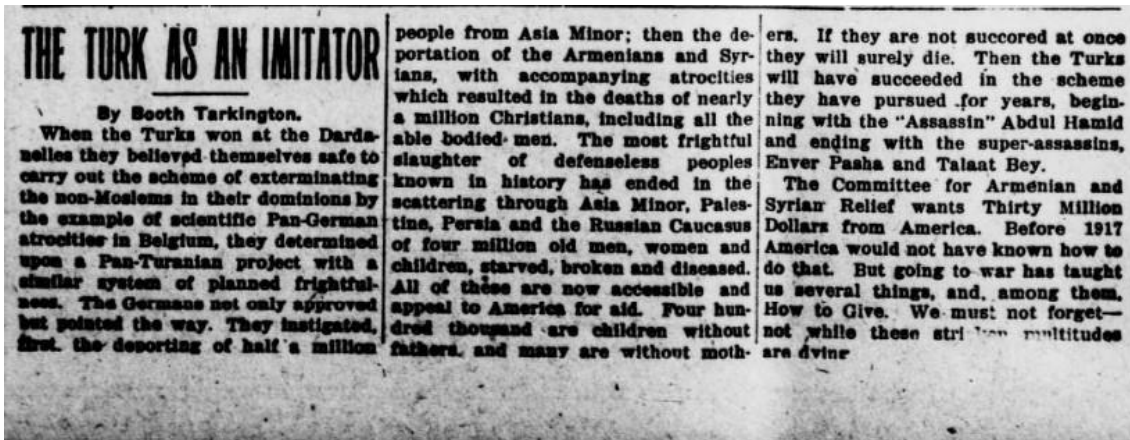
VLADIVOSTOK, *January 31, 1918, 5 p. m.*

[*Received January 31, 1.01 p. m.*]

Have received from Embassy Japan a copy verbal message delivered to Japanese Minister for Foreign Affairs. I appreciate Department's attitude but am certain visit of Admiral Knight would not be considered as military expedition against Siberia but as friendly act lending moral support to all Russians in favor law and order and as guaranteeing that Japan will go no further than necessary. Will send full report by next steamer.

CALDWELL

EK 2. Booth Tarkington, "The Turk as an Imitator", *The Butler Weekly Times and The Bates Country Record*, 9 Ocak 1919, s. 7.

Summary

The United States continued the magnificent isolation policy it had carried out before the First World War in the first years of the war. The new continent USA tried to stay away from the developments in Europe in the old continent. For this reason, relations between the old continent and the new continent were carried out largely on the basis of economy. In addition to close economic relations with the old continent, as in many parts of the world, they carried out missionary activities closely, as in the territory of the Ottoman Empire. In this context, many missionary institutions emerged in the territory of the Ottoman Empire. This situation led to a strong intelligence structuring in the Ottoman Empire by the US organizations. The missionaries, who made contact with the non-Muslim people living in these lands in a short time, also prepared the environment for the problems to be experienced in the following years. Thanks to the close relations established with the Armenian community, it caused many Armenians to immigrate to the USA.

The USA's interest in Armenians and the immigration to this country had created an Armenian lobby in the country. The United States, Germany's sinking of the Lusitania ship and the letter of German Foreign Minister Zimmermann to the Mexican Prime Minister caused great reactions. In his letter, Zimmermann promised his territory, which caused controversy between the United States and Mexico, in the event that the United States entered the war and Mexico entered the war as an ally. After the telegram was deciphered by the British intelligence and appeared in the press, he broke the US's anti-war resistance. The USA declared war on Germany on 6 April 1915. Americans of Armenian and Greek origin wanted the USA to declare war on the Ottoman Empire as well. He tried to put pressure on politicians who supported these demands. However, the USA did not declare war on the Ottoman Empire, as it was not in favor of fighting on more fronts in the war.

With the USA's entry into the First World War, it also meant that it became a party to the issues of the old continent. In addition to the lobbies, the UK had a great influence in shaping the US's attitude towards the developments. In the new world order after the war, England tried to direct the USA according to its own interests. For this reason, Britain's influence is seen in the decisions taken by the USA after the war. Instead of continuing its magnificent loneliness, the USA tried to play an active role in the new world order for a while. One of the important issues brought to the table in the days when the new world order was being discussed in Paris was the situation of the Ottoman Empire. In the days when the fate of the Ottoman Empire was shaped, the USA met with Panturanism. He took a stand against the Armenian and Greek lobbies and the Turanism policy he met under the influence of England. For this reason, he described the National Struggle that started in Anatolian lands as Turanist. After the First World War, he returned to his magnificent loneliness due to public pressure, before completing the division of the new world order, which he started with great hopes. After the return of the USA, the anti-Turkish sentiment gradually increased, and there were publications against the National Struggle within the scope of Panturanism in the country's public opinion. This attitude continued after the proclamation of the Republic.

In the research, it is argued that Panturanism is used as propaganda against the Republic of Turkey in the USA and that this situation prevents the first country diplomatic relations to be tied. In this context, questions such as how the concept of Panturanism is understood in the USA, how it hinders the development of relations between the USA and the Republic of Turkey, and the Republic of Turkey's struggle with this propaganda are answered with the information and findings obtained from research works, especially from primary sources.